

III.

ISTRAŽIVANJE I ANALIZA GERMANIZAMA U GOVORIMA ĐURĐEVEČKE PODRAVINE

1. Opis istraživanja

Nakon što smo u prethodnim poglavljima tematizirali općenito raznolike aspekte dodirnoga jezikoslovlja, interferencije na leksičkoj razini i istraživanje posuđenica, u daljnjemu ćemo tekstu na korpusu germanizama u podravskome dijalektu konkretno prikazati moguć pristup analizi njemačkih posuđenica u jednom skupu susjednih hrvatskih govora, nadovezujući se tako na tradiciju istraživanja germanizama u hrvatskim govorima.³⁰

1.1. Cilj i opseg istraživanja

Cilj ovoga istraživanja sastojao se u tome da se popišu i opišu germanizmi u podravskom dijalektu kao jednome od dijalekata kajkavskoga narječja³¹ hrvatskoga jezika, koji se od svih ostalih kajkavskih dijalekata izdvaja po fiksiranom mjestu naglasaka. Naime, naglasak može biti samo na dva posljednja sloga u riječi, odnosno naglasnoj riječi. “Hoće li biti naglašen pretposljednji ili posljednji slog, ovisi o kvantiteti, duljini posljednjega sloga, jer posljednji slog može biti naglašen samo kada je dug. Dakle, ako je dug, onda je i naglašen, odnosno, ako je naglašen, onda je i dug. Novija akcentologija protumačila je takvu akcentuaciju i s gledišta mora (kada se računa da svaki kratki slog ima jednu moru, a dugi slog dvije more). Po toj interpretaciji naglasak je u tim govorima stabiliziran na pretposljednjoj mori naglasne riječi, izgovornog bloka.” (Lončarić 1996b: 145).

³⁰ Usprkos općepoznatoj činjenici o velikoj zastupljenosti germanizama u hrvatskim govorima, dosada je objavljeno odnosno napisano tek nekoliko opsežnijih radova o toj temi. Najstariji rad posvećen je germanizmima u osječkom govoru (Binder, 1954). Posuđenice iz njemačkoga u govoru zagrebačkih obrtnika obradio je Medić (1965), a komparativno istraživanje motivirano Medićevim radom proveo je Turković (1997). Najnoviji opis germanizama u općem zagrebačkom gradskom govoru daje Glovacki-Bernardi (1998). Germanizme u Krapini obrađuje Horvat (1996). O njemačkom osječkom, esekerskom govoru vidi Žepić (1996, 1998) i Petrović (1999, 2001). U manjim radovima tematiziraju se i germanizmi u slavonskim govorima (Talanga 1990, Kordić 1999, Golić 1995, Ivanetić 1998), razgovornom jeziku u Dalmaciji (Matulina 1994) i govoru Bribira (Ivanetić 1997). Inače, sintetske prikaze germanizama u srpskom i hrvatskom jeziku objavili su Striedter-Temps (1959) i Schneeweis (1960), Rammelmayer (1975) se bavio njemačkim prevedenicama u srpskom i hrvatskom, a Grotzky (1978) je analizirao morfološku adaptaciju germanizama u srpskom i hrvatskom. U skladu s jezičnom i lingvističkom paradigmom serbokroatizma (usp. Auburger 1999) spomenuti sintetski radovi tretiraju jezike Hrvata i Srba kao jedan, “srpskohrvatski” jezik, tako da se može reći da sintetski rad o germanizmima u hrvatskom jeziku još nije napisan.

³¹ Kombinirajući kriterije akcentuacije i vokalizma Lončarić (1996a: 146) uz podravski dijalekt navodi još četrnaest kajkavskih dijalekata: središnjozagorski, samoborski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, gornjosutlanski, plješivičkoprigrorski, turopoljski, vukomeričko-pokupski, donjolonjski (južnomoslavački), sjevernomoslavački, gornjolonjski, glogovničko-bilogorski, goranski (gorsko-kotarski) i donjosutlanski. O ranijim, drugačijim klasifikacijama kajkavskoga narječja usp. također Lončarić (1996a: 141-148).

U zemljopisnom smislu granica podravskoga dijalekta ide na zapadu od Botova, Drnja, Sigeca, na jugu do Jagljedovca, Brega, Novigrada Podravskog, Miholjanca, Rakitnice, Hampovice, Šemovaca, Svete Ane, Mičetinca, Đurđevca, Kalinovca i na istoku do Ferdinandovca i Podravske Sesvete. Podravskom dijalektu pripada i nekoliko sela u Mađarskoj u okolici grada Barča (Maresić 2000: 5-8).³²

U našem istraživanju germanizama u podravskom dijalektu primijenili smo geografski i demografski kriterij, odlučivši se za komparativni opis germanizama u šest govora đurđevečke Podravine, koji pripadaju središnjim i istočnim govorima podravskoga dijalekta. Riječ je o govorima Đurđevca, Virja, Molvi, Ferdinandovca, Podravske Sesvete i Kalinovca.³³

1.2. Metode istraživanja

Ovo istraživanje imalo je nekoliko faza koje se odnose na pripreme radnje, konkretno provođenje terenskog istraživanja i obradu rezultata.

1.2.1. Pripreme radnje

1.2.1.1. Ishodišni korpus – germanizmi u đurđevečkom govoru

Kao provizorna podloga za izradu upitnika s leksičkim jedinicama poslužio je korpus germanizama u đurđevečkom govoru. Naime, istraživačka je hipoteza bila da je korpus germanizama u govorima susjednima đurđevečkom uglavnom podudaran s korpusom đurđevečkih germanizama s obzirom na njihov broj i zastupljenost, a da se varijacija odnosi uglavnom na plan izraza, te djelomično i na plan sadržaja. Inače, đurđevečke germanizme opisali smo ranije³⁴ koristeći se metodama introspekcije istraživača kao izvornoga govornika đurđevečkoga, višegodišnjim longitudinalnim bilježenjem podataka u neformalnim komunikacijskim situacijama te analizom korpusa tekstova pisanih đurđevečkim govorom.

1.2.1.2. Izrada korpusa germanizama u pisanim tekstovima

Pretpostavivši da se korpus đurđevečkih germanizama i kvantitetom barem djelomično razlikuje od germanizama u drugim obuhvaćenim govorima, analizirana su i djela pisana na tim govorima. Tako je ishodišni korpus nadopunjen novim leksičkim jedinicama. U ovoj pripremljenoj radnji ekscerpirano je tridesetak bibliografskih jedinica, uglavnom književnih i

---

³² Disertacija Jele Maresić prvi je sintetski prikaz morfologije podravskoga dijalekta, obavljen na temelju dugogodišnjih terenskih istraživanja (od 1985. do 1999.) na dvadesetak punktova.

³³ Na sugestiji oko izbora obuhvaćenih mjesnih govora zahvaljujem dr. Miji Lončariću. Naime, s obzirom na opsežnost korpusa leksičkih jedinica i velik broj punktova, iscrpno istraživanje svih punktova zahtijevalo bi provođenje projekta s više istraživača.

³⁴ Usp. Piškorec (1997).

publicističkih djela, autobiografske proze, narodnih priča i poslovice.³⁵ Ispisane potvrde iz pisanih tekstova strukturirane su abecedno s obzirom na njemački model.

1.2.1.3. Izrada upitnika

Nadopunivši ishodišni popis đurđevčkih germanizama novim i/ili drugačijim leksičkim jedinicama, dobili smo popis s oko tisuću leksičkih jedinica, poredanih po abecedi. Imajući u vidu opsežnost korpusa i tematsku nepovezanost abecednoga popisa, pretpostavili smo da bi takvo ispitivanje rezultiralo umorom ispitanika, jer bi se sa svakom novom leksičkom jedinicom kognitivno morao preključivati iz jednoga referentnoga područja u drugo. Budući da identificirani germanizmi doista označuju koncepte pripadne određenim područjima izvanjezične stvarnosti, abecedni smo popis preoblikovali u, uvjetno rečeno, onomaziološki. Tijekom konkretnog terenskog rada pokazalo se da je ovakav pristup uistinu olakšao postupak ispitivanja, jer je jedna riječ iz određenoga tematskoga sklopa “vukla” za sobom drugu. Metoda ciljanoga ispitivanja upitnikom pokazala se kao najpovoljnija s obzirom na velik broj istraživanih leksičkih jedinica. Naime, mnoge su od tih riječi zastarjele, povijesne ili niskofrekventne u svakodnevnom govoru.³⁶

1.2.1.4. Odabir informanata

Osnovni kriterij za odabir informanata sastojao se u činjenici da je informant izvorni govornik pojedinoga govora. S obzirom da je istraživač podrijetlom Đurđevčanin s rodbinom i prijateljima u rodnome mjestu i okolnim selima obuhvaćenim istraživanjem, radi lakšega kontakta i “pridobivanja” informanata aktualizirani su već postojeći rodbinski i prijateljski kontakti. Za svaki punkt određen je najmanje po jedan informant.

1.2.2. Provođenje terenskog istraživanja

1.2.2.1. Trajanje

Terensko istraživanje provedeno je u siječnju 2001. godine. S obzirom na kvantitetu upitnika i objektivnu zamorenost ili zauzetost informanata, posjeti informantima bili su uglavnom dvokratni.

---

³⁵ Iscrpan opis tih tekstova sadržan je u *Anotiranom popisu izvora*.

³⁶ Pokazale su to i reakcije informanata. Kada bi ispitivač spomenuo neku stariju ili pak manje frekventnu riječ, uslijedilo bi čuđenje s pitanjem kako se istraživač dosjetio baš te riječi.

1.2.2.2. Informanti

Kako smo već naveli, pri odabiru informanata od velike su pomoći bili već postojeći rodbinski i prijateljski kontakti. Informanti su već u pripreмноj fazi bili upućeni u cilj istraživanja, a istraživač im nije bio nepoznata osoba, jer su poznavali njegovu užu i širu obitelj.

U istraživanju su sudjelovali sljedeći informanti:

Đurđevac (Đu:rdʹevac): Marija Šimunic, rođ. Ščuka (r. 1932.), Slavko Šimunic (r. 1960.), Š. Brauna 14; Vladimir Miholek (r. 1962.), Gajeva 20;

Kalinovec (Kalnʹovec): Cila Vucikuja, rođ. Janković (r. 1931.), S. Radića 14;

Podravske Sesvete: (Sɛsvʹɛtɛ): Ana Rođak, rođ. Halusek (r. 1940.), Mario Rođak (r. 1986.), Strossmayerova 10;

Molve (Mʹo:lve): Mijo Jaković (r. 1931.), Đurđevačka 20; Marija Krznarić (r. 1942.), Željko Krznarić (r. 1965.), P. Miškine 38;

Ferdinandovec (Ferdʹinant): Lucija Maletić, rođ. Repić (1913.-2002.), Slavko Maletić (r. 1934.), Katarina Maletić, rođ. Zdelar (r. 1940.), Dravska 38;

Virje (Vʹirje): Vesna Gregar, rođ. Juranić (r. 1960.), Mitrovica.

Svi su informanti rado, angažirano i strpljivo sudjelovali u istraživanju, iako se kod nekih katkada osjetio lagani umor što nije nikakvo čudo s obzirom na broj postavljenjih upita. Kako smo već naveli, osnovni kriterij odabira informanata bila je činjenica da je informant izvorni govornik istraživanoga govora.

Imajući u vidu objektivne okolnosti istraživanja, sociolingvistička i psiholingvistička varijantnost nije mogla biti uzeta u obzir.³⁷ Naime, poznato je da i u zajednicama govornika s nekoliko tisuća pripadnika postoji sociolingvistička raslojenost s obzirom na faktore dobi, spola, struke, obrazovanja. Dakako, tu su i izrazite individualne, psihološke i psiholingvističke razlike među pojedinim govornicima s obzirom na aspekte verbalne i intelektualne sposobnosti.³⁷

---

³⁷ S obzirom da je ovo istraživanje tematiziralo uglavnom sistemskolingvističke aspekte germanizama u pojedinim podravskim govorima, dobiveni rezultati mogu poslužiti kao polazište za daljnja, sociolingvistički impostirana istraživanja.

³⁸ Tako je, primjerice, informant iz Molvi, Mijo Jaković, uz svaki upit spremno ispričao neku anegdotu citirajući već davno pokojne Molvarce. Upitan od istraživača kako to da je kontaktirao sa starcima, duhovito je odgovorio da je kao dječak i mladić, za razliku od mnogih svojih vršnjaka, rado slušao o dogodovštinama starih ljudi, nekadašnjih domobrana u austro-ugarskoj vojsci. S druge pak strane, jedna informantica, kao domaćica seljakinja, nije bila sigurna u podatke oko kartaške i gostioničarske terminologije, jer nekada nije bilo uobičajeno da žene posjećuju gostionice ili kartaju.

1.2.2.3. Jezik i način ispitivanja

Istraživač se u komuniciranju služio đurđevečkim govorom s primjesama ferdinantskoga,³⁹ što je djelomično smanjilo psihološku i komunikacijsku barijeru između istraživača i informanata. Naime, kada komuniciraju s nepoznatim ljudima koji govore književni, tj. “gospodski”, govornici podravskoga uglavnom nesvjesno prelaze na idiolekt s elementima dijalekta i standarda.

Imajući pred sobom popis germanizama, istraživač je oblikovao svoje upite koristeći uglavnom ove formulacije:

1. parafrazno pitanje (*Kak se z'ovę on 'o: š čęg'a se p'i:je rak'ija?*);
2. kontrastivno pitanje (*V Đurđęvc'u se vę:l'i "r'o:l", a pri v'a:m?*);
3. afirmativno pitanje s eventualnim potpitanjem (*Jęl se i pri v'a:m vę'l'i: "š'o:s"?* *Nęgo k'ak?*).

Što se tiče zastupljenosti pojedinih formulacija, istraživač ih je kombinirao s obzirom na podatke iz korpusa pisanih tekstova, ali i količinu već skupljenih podataka od drugih informanata. Najpouzdaniji podaci dobivani su parafraznim pitanjem koje se rabilo kada istraživač nije imao nikakvu prethodnu informaciju o postojanju germanizma i njegovom mogućem obliku. Kontrastivno pitanje postavljalo se kada se pretpostavljala glasovna varijacija u odnosu na đurđevečki. S obzirom da su govornici istraženih mjesnih govora svjesni razlika između materinskoga i susjednoga govora, dobiveni podaci često bi sadržavali i kontrastivnu informaciju, koje se kasnije mogla provjeriti kod informanta govornika susjednoga govora. Nedostatak postavljanja kontrastivnoga pitanja sastoji se u mogućem sugeriranju podatka, koji možda nije tipičan za pojedini govor. Sličan je slučaj i s afirmativnim pitanjem koje ne polazi nužno od đurđevečkoga. Prednost kontrastivnog i afirmativnog pitanja je u ekonomičnosti s obzirom na aspekt vremena. Naime, imajući u vidu element umora, stalno inzistiranje na parafraznom ispitivanju pod svaku cijenu učinilo bi komunikaciju između istraživača i informanata nepotrebno monotonom. Osim toga, podatke iz korpusa pisanih tekstova koji se oslanjaju na organske govore trebalo je tek provjeriti s obzirom na poznavanje od strane informanta, izgovor te eventualnu frekvencijsku i sociolingvističku vrijednost, tako da se u takvim slučajevima afirmativno pitanje nametalo kao logičan oblik formulacije upita.

Usmeno dobiveni podaci unosili su se u jedinstven upitnik različitim bojama, s tim da su podaci za svaki govor bilježeni drugom bojom. Na taj način olakšana je daljnja računalna obrada podataka, a istraživač je istodobno imao uvid u već dobivene podatke od prijašnjih informanata. Iako istraživač nije inzistirao na rečeničnom kontekstu, ponekad je i to traženo

³⁹ Iako je istraživač rođen u Đurđevcu, gdje je proveo djetinjstvo i ranu mladost, njegovi baka i djed, pokojni Ljubica i Đuro Ščuka, podrijetlom su iz Ferdinandovca, što se odrazilo i na istraživačevo usvajanje đurđevečkoga s interferencijama iz ferdinantskoga.

od informanta, posebno ako istraživaču riječ nije bila poznata ili je smatrao da će mu kontekst pomoći pri opisu njezina značenja. Mnogo češće, informanti su samoinicijativno, bez istraživačeva poticaja, navodili rečenični kontekst. Takve rečenice zapisivane su na posebne kartice i kasnije unošene uz odgovarajuću repliku.

1.2.3. Obrada podataka terenskoga istraživanja

Podaci zapisani na upitniku uneseni su u računalo. Takvi skupovi podataka, okupljeni oko njemačkoga modela, zatim su ponovno presloženi u abecedni popis, kako bi se nadopunili daljnjim podacima o modelima i njihovim replikama.

2. Temeljni pojmovi analize germanizama u govorima đurđevečke Podravine

Da bi se mogla provesti analiza integriranih leksičkih jedinica, potrebno je usporediti sustave jezika u dodiru. Pretpostavka takve analize jest identificiranje određenih leksema sustava jezika primaoca kao replika. U isti mah, određena leksička jedinica jezika davaoca identificira se kao model. Dakle, određena leksička jedinica jezika primaoca može se proglasiti replikom, ukoliko se utvrdi njezin ekvivalent u sustavu jezika davaoca – model.

Iako su nam uglavnom poznate najvažnije činjenice o njemačko-hrvatskom jezičnom dodiru na području đurđevečke Podravine, nedostaju precizni podaci o stvarnim jezičnim kompetencijama nekadašnjih govornika hrvatskoga i njemačkoga na tom području. Isto tako, nema konkretnih podataka o ondašnjim jezičnim interferencijama u sklopu njemačko-hrvatskoga jezičnoga dodira.

S druge pak strane, postojanje raznolikih pojava interferencije nije nimalo upitno, jer su nam empirijski dostupne posljedice tih interferencija – integrirane posuđenice iz njemačkoga. Nadalje, na sustave jezika davaoca i jezika primaoca ne treba gledati u ortodoksno strukturalističkom smislu kao na monolitne, zatvorene sustave lišene sinkronijskih i dijakronijskih varijacija. Dapače, integrirane posuđenice iz njemačkoga u govorima đurđevečke Podravine rezultat su složenih procesa koji su se odvijali u komunikacijskim situacijama između govornika raznih dijastratskih, dijatopskih i dijakronijskih inačica nadsustava njemačkoga i hrvatskoga jezika.

Isto tako, s obzirom na veliku sličnost i podudarnost brojnih podravske germanizama s germanizmima u drugim hrvatskim govorima, bilo bi netočno tvrditi da su ti germanizmi nastali pri izravnim jezičnim dodirima njemačkoga i hrvatskoga na području đurđevečke Podravine. Također, uzme li se u obzir postojanje određenih leksičkih ekvivalenata podravske germanizama u mađarskome i znatna podudarnost na razini izraza, nedvojben je utjecaj mađarskoga kao jezika posrednika, pa se takvi germanizmi mogu smatrati i hungarizmima.